

ELLENZÉK ÉS RESTAURÁCIÓ

Csontváz a szekrényben

1991. február 17-én a nemzeti emigrációban alapított Foundation for the Victims of Communism (Alapítvány a Kommunizmus Áldozataiért) nemzetközi dokumentációs központ munkatársai azt tapasztalták, hogy az MDF-FKGP-KDNP koalíciós kormány kísérletet sem tett a történelmi igazságtétel végrehajtására. A volt politikai foglyok kárpótlásánál különbséget tettek az 1963 előtt és az ezt követő időszakban törvénysértő módon bebörtönzött ellenállók között. Az FVC felhívással fordult a Magyar Köztársaság kormányához – személy szerint Antall József miniszterelnökhöz –, hangsúlyozva: „– Igazságtalannak tartjuk – írták a kommunizmus bűneit dokumentáló központ munkatársai – hogy a jelenlegi kárpótlás különbséget tesz a volt pártállam politikai foglyai között, nem adva például nyugdíj-kiegészítést az 1963 után bebörtönözötteknek, ellentétben a korábban elítéltekkel. Az egyenlőtlen elbírálás elvének hibájától eltekintve erkölcsileg tarthatatlan, hogy az új rendszerben éppen azon keveseket mellőzték, akik mintegy a lakosság lelkiismereteként szabadságuk és egzisztenciájuk feláldozásával szálltak szembe a kádári kompromisszummal.” (Beszélő, 1991)

„– Ez a jelen és a jövő generációinak talán nem a legjobb morális lecke, mint ahogy az sem, hogy a mellőzést eldöntendők között prominensen szerepelnek azok, akik életútja nem elhanyagolható szakaszai e kompromisszumok különböző mértékű támogatásával telt el. Ha egyáltalán lehet különbséget tenni az 1963 után és a korábban elítélt politikai foglyok között, akkor az az, hogy 1963 után ártatlanul gyakorlatilag nemigen került börtönbe senki: az 1963 és 1989 között börtönbe zárt, üldözött politikai foglyok tudatosan léptek fel a „barak” kényelme és a kompromisszum „bölcssége” ellen. Nem mártírok, hanem ellenállók voltak...”
(Beszélő, 1991. augusztus 10. 27. oldal)

A magyar liberális párt: a Szabad Demokraták Szövetsége, története a Kádár-rendszer „demokratikus ellenzékéhez” nyúlik vissza – ahhoz a kezdetben vallási, majd meglehetősen zárt, kis létszámú politikai csoportosuláshoz, amely csupán csak a szembenállás tekintetében tartozott az 1956-os forradalmat követő nemzeti ellenálláshoz.

A napjainkban Demokratikus Ellenzéknek nevezett illegális organizáció (így nagy kezdőbetűkkel írva!) 1956 és 1990 között nem létezett. Voltak egyéni kezdeményezések, mint például az államszocializmus demokratikus ellenzékeként megnyilvánulók tiltakozó levelének aláírására szervezett kampány, a csehszlovákiai Charta 77 vezetőinek bírósági tárgyalása okán – mikor is harmincnégy értelmiségi kézjeggyel látott el egy okmányt, melyben szolidaritásukat fejezték ki a prágai mozgalom vezetőivel – ám ez a kétségtelenül tiszteletre méltó megnyilvánulás közel sem jelentett „ellenállást” a kifejezés klasszikus értelmében.

A diktatúrát balról, hol maoista, hol pedig neomarxista (egyébként össze nem vonható) kritikai látószögből támadó értelmiségből álló laza csoportosulás büntetése gyakorlatilag munkahelyi fegyelmielben vagy a munkahelyükről történt eltávolításokban realizálódott, Pető Ivánnak (a néhai Pető László fiának) és társainak nem kellett tartania a bebörtönzéstől vagy az

esetlegesen súlyosabb büntetéstől. Döreség is arra gondolni, hogy a kádári adminisztráció Pető Ivánnal vagy az ifjabb Rajk Lászlóval, esetlegesen Bauer Tamással (Bauer Miklós fiával) szemben ugyanúgy lépett volna fel, mint a „Gyűjtő” falai közé zárt százakkal-ezrekkel...

A Budapesti Fegyház és Szigorított Börtön (a „Gyűjtő”) rabjait és a szamizdat újságok szerkesztőit, az állami vállalatok igazgatói, főigazgatói székében túlélésre berendezkedett eljövendő demokratáit egy egész világ választotta el egymástól.

Való igaz, hogy az 1956-os forradalom utáni megtorlások során bebörtönöztek között néhány olyan személyt is találhatunk, akik később az SZDSZ tagjai, a Magyar Köztársaság politikusai lettek, de az üldözöttség – úgy általában – nem volt jellemző a megalapításra kerülő liberális párt tömegeire..., a mártírium glóriáját pedig egyetlen párt sem sajátíthatta ki a rendszerváltozást követően. (Azok a zsidó honfitársaink – Gimes Miklós, Angyal István, Steiner Lajos, Rajki Márton, Nickelsburg László – akik életüket áldozták Magyarország szabadságáért, a nemzet soha nem feledhető hőseiként vonultak a halhatatlanságba, nem sorolhatók a pártkatonák tömegeihez!)

A közéletünkkel foglalkozók, jómagam is, tapasztalhatjuk, hogy bizonyos jobboldali, szélsőjobboldali körök etnikai pártként igyekeznek feltüntetni az SZDSZ-t, sőt, az sem hallgatható el, hogy a liberális politikusok némelyike is olykor ugyanezeket a véleményeket erősíti meg – de a valóság ettől igen-igen távol áll.

Személyes tapasztalatokból merítve jelenthetem ki: az önkényuralom ellen fegyvert fogott, majd évtizedeken keresztül aktív ellenállást folytatott bajtársaink között a vallási vagy etnikai hovatartozás kérdése fel sem vetődött... Egymás kezét csak 1990 után engedték el.

A Kádár-rendszer utolsó évtizedében két politikailag sem közömbös egyházi csoportosulás alakult meg: a magyarországi alapítású és központú zsidó-keresztény kinyilatkoztatásokon alapuló egyház, a pünkösdi-karizmatikus mozgalomból 1979-ben létrehozott Németh Sándor és Judit körül csoportosuló Hit Gyülekezete, majd a nyolcvanas évek közepén a baloldali szociális elveket valló Németh Géza vezette Erdélyi Gyülekezet.

Mindkét bázisközösség az évek múltával liberális elveket valló társadalmi-politikai szervezetekhez csatlakozott, a Hit Gyülekezete előbb az 1988. május 1-én megalakult Szabad Kezdeményezések Hálózata, később a Szabad Demokraták Szövetsége derékhadát jelentette, a súlytalanabb Erdélyi Gyülekezet pedig a Fiatal Demokraták Szövetsége (FIDESZ) mögött sorakozott fel.

A legjelentősebb ellenzéki erő, a tényleges üldözöttek, ellenállók mintegy 40-50 ezres tábora csak 1989 első hónapjaiban jutott el oda, hogy egyesületi keretek között készüljön fel a rendszerváltásra – párttá ez a hatalmas tömeg sohasem szerveződött.

A „balközép” politikai meghatározású neomarxista ideológiát valló szellemi elitet kétségtelenül az 1981-ben indult szamizdat-folyóirat: a Beszélő szerzői és szerkesztői jelentették. Az illegálisan terjesztett folyóirat munkatársai között jegyezték az Állambiztonsági Szolgálat belső elhárításra specializálódott nyomozói a későbbi SZDSZ jónéhány meghatározó politikusát: Haraszi Miklóst, Kis Jánost, Kőszeg Ferencet, Solt Ottiliát, Tamás Gáspár Miklóst, Bauer Tamást, Pető Ivánt, Magyar Bálintot vagy a szamizdatok illegális nyomtatását és terjesztését

szervező Demszky Gábort. (Ezeket a személyeket – azóta is a múlt kódéba vesző okokból – soha nem zárta börtönbe a kádári rezsim, amely még a nyolcvanas években is százával ítélte el és ítélte szabadságvesztésre a politikai ellenfeleit...)

A rendszerváltásig azonban még hosszú volt az út. Az elszigetelt ellenzéki csoportok – ahogy az SZDSZ 1990 utáni legendáriumja tartalmazza – elsőként 1985 januárjában találkoztak Monoron, ahol Bauer Tamás és Kis János mellett Csoóri Sándor és Csurka István tartottak előadást. Aztán 1987 júliusában az MSZMP KB ülésén a vezetés végre beismerte a csődöt: az adóság és költségvetési hiány rohamosan nőtt, a fogyasztás emelkedett – ebben a helyzetben jelent meg a demokratikus ellenzék által a Beszélőben publikált tanulmány „Társadalmi Szerződés” címmel, melynek első bekezdés alcíme – „Kádárnak mennie kell!” – jelezte, hogy a demokraták nem hajlandók az alantas alkura.

Több mint szépséghiba, hogy a napjainkban már Demokratikus Ellenzéknek nevezett csoportosulás az általuk három kötetben megírt és a rendszerváltást követő években kiadott emlékiratokban szót sem ejtettek a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) „ifjú törökök mozgalmáról”, a Salgótarjánban rendezett közgazdász-találkozóról – melyekből egyértelműen kiviláglott volna, hogy a középbal-liberális gondolkodók mellett az ifjúkommunisták is a változások mellett tették le a voksukat.

MI TÖRTÉNT A JURTA SZÍNHÁZBAN?

A Szabad Demokraták Szövetsége sajátos logikával megírt történelemkönyvében azt olvashattuk – azt olvashatjuk ma is – hogy „1988. november 13-án a Jurta Színházban a Hálózat 1100 tagja folytatott vitát arról, hogy vajon párttá alakuljon-e a Szabad Kezdeményezések Hálózata elnevezésű ernyőszervezet. 1988-an – olvasható a legendáriumban – az átalakulás mellett döntöttek, létrehozva a Szabad Demokraták Szövetségét...”

A Szabad Kezdeményezések Hálózata (SZKH) az akkor kb. 2000 főt számláló Hit Gyülekezete hathatós segítségével 1988. május 1-én alakult meg. – Hogy mennyire nem volt etnikai csoportosulás (vagy ahogyan napjainkban a szélsőjobboldali szervezetek emlegetik: a „zsidók politikai szervezete”), talán az is igazolja, hogy a Salom Független Békecsoport az SZKH-től, majd később az SZDSZ-től is függetlenül fejtette ki tevékenységét.

A Hálózat, amely a május elsejei hivatalos megalakulása előtt március tizenhetedikén szövegezte meg a Felhívást, olyan szándéknyilatkozatot írt alá, hogy különböző független szervezetek ellenzéki tevékenységének összehangolását helyezte kilátásba, anélkül, hogy irányítaná azokat. (Korabeli röplapok, szamizdatok bizonyítják, hogy a Hálózat keretei között tevékenykedett Szilágyi Sándor nem keveseket mosolygásra készítő „Tüntetésszervezési Gazdasági Munkaközösség” aláírással jelentette meg röpiratait vagy közleményeit az 1988-as illegális sajtóban.)

Még a Jurta Színházbeli novemberi fellépést megelőzően a Beszélő szerkesztői, kiegészülve néhány ellenzéki magatartású személlyel, megbeszélést tartottak a belvárosi VII. kerületi Hági Sörözőben. E sokak véleménye szerint rosszemlékű tanácskozáson a Beszélő holdudvarába tartozó értelmiségiek harsány vita közepette kierőszakolták egy előre összeállított lista kvázi irányító Ideiglenes Koordinációs Tanács rangjára emelését – ezt az okmányt a Hálózat

egyötöde, kétszáz fő írta alá, az aláírók negyedrésze (50 fő) alkotta később a Koordinációs Tanácsot.

A tanácsstagoknak megnevezett személyek jelentős része ugyan a későbbi hónapokban ugyan egyetlen egyszer sem vett részt az Szabad Kezdeményezések Hálózatát irányító Tanács munkájában – saját magukon kívül ugyanis senkit és senkit sem képviseltek – a Beszélő szerkesztői lapjukban a Tanács (mint az SZKH legfelsőbb szerve) megalakítását hírként tárták a nyilvánosság elé.

A Jurta Színházban megalakult Szabad Demokraták Szövetsége hivatalos irataiban és a krónikákban az alábbi sorok olvashatók: „1988. november 13-án a népligeti Jurta Színházban a Hálózat 1100 tagja folytatott vitát arról, hogy vajon párttá alakuljon a szervezet. 1998-an az átalakulás mellett tették le voksukat létrehozva a Szabad Demokraták Szövetségét. A gyűlés elfogadta a párt alapkrédóját tartalmazó Elvi Nyilatkozatot, valamint megválasztotta a párt kilenc ügyvivőjét. Az Elvi Nyilatkozat szerint az SZDSZ a szabadság és a szolidaritás pártja. A szabad demokraták – akik Széchenyi István, Kossuth Lajos, Eötvös József, Jászi Oszkár, Kéthly Anna, Bibó István, Szabó Zoltán, Nagy Imre és Donáth Ferenc szellemi örökösének tartják magukat – liberális politikát folytatnak; független, demokratikus és jóléti államot akarnak...”

Magyar Bálint és Kenedi János Jurta-beli felszólalásában, az Elvi Nyilatkozat felvezetőjében az alábbiak hangzottak el: „Önismeretünk kedvéért és terveink előkészítése céljából, hadd tekintsünk hát vissza a Hálózat előtörténetére. Önök is jól tudják, hogy a Hálózat a népfrontos koalíció megőrzése kedvéért született: szerettük volna fenntartani a Bibó-émlékkönyvtől a monori tanácskozásig megszilárdult, de már az 56-os konferencián megbomlott kollektív magatartást, azaz a politizáló értelmiség valamennyi színárnyalatát együttesen képviselni. – Mikor a lakitelki találkozó szervezésének következtében ez a hagyomány megrendült, a Hálózat kezdeményezői csak abban értettek egyet, hogy változatlanul a népfrontos koalíciót keresik, és kerülik a konfrontációt a későbbi Magyar Demokrata Fórum alapítóival.

Ebből eredtek a Hálózat születési rendellenességei:

1./ Alapító levelében a Hálózat úgy tüntette fel magát, mintha több párt koalíciójának közös szerve lenne.

2./ De az Alapító levélben úgy is feltüntette magát a Hálózat, mintha egyetlen markáns arculattal rendelkező 'párt' volna.

3./ De míg a koalíciós funkcióhoz a csoportokat reprezentáló tagság, a párt-funkcióhoz pedig egyéni tagság kellett volna, addig ezt a feloldhatatlan ellentmondást támogatói státusszal kívánta feloldani. Persze, sem a szervezet koalíciós-koordináló formája, sem a párt-szerű működése nem volt kitalálva...”

(Jurta Színház hanganyaga nyomán: „Szószék – Alternatív Krónika”, Budapest 1988., 260-269.old.)

Mint a Jurta Színház akkori titkárságvezetője bizonyíthatom: a népligeti kulturális-politikai központ befogadóképessége hivatalosan 320 fő volt, pótszékekkel kiegészítve valamint a lépcsőkön állva maximum 420 személy befogadására volt alkalmas a színház.

Az SZDSZ krónikaiban és a Beszélő által kiadott háromkötetes összeállításban feltüntetett „1100 résztvevő” illetve a „998 pártalapító” emlegetése bizonyára kétségeket ébreszt azokban, akik megfelelő ismeretekkel rendelkeztek a Jurta Színházról és annak adottságairól.

A nemmel szavazó (állítólagosan) 102 személy kihangsúlyozta: a Jurta Színházban megjelentek túlnyomó többsége soha nem írta alá az 1988. március 17-i Felhívást, így nem is lett volna joguk a Hálózat jövőjéről szavazni.

A Hági Sörözőben életre-ívott Ideiglenes Koordinációs Tanács viszont erre is talált megoldást: egy-egy jelenlevő voksa húsz-harminc-negyven szavazatot ért – az organizátorok ugyanis kitalálták, hogy távszavazni is lehet...

A néhány száz pártalapító végül is álmosan, fáradtan megállapította a Szabad Demokraták Pártjának létrejöttét – a Szabad Kezdeményezések Hálózatának megmaradt tagsága pedig (felocsúdva a varázslatból) közleményt tett közzé az összes szamizdat újságban az alábbi szöveggel:

„– Az SZDSZ létrejöttét kísérő körülmények számunkra egyértelművé teszik, hogy a Szövetség jóhiszemű tagságát önnön kisdéd politikai játszmáik fedőszerveként kívánják felhasználni – ezért minden őszinte demokratát felhívunk, fontolja meg, hogy ezek fényében csatlakozik-e a Szövetséghez. Egyben megkérünk mindenkit arra, hogy támogassa a független csoportokban végzett munkájával a Szabad Kezdeményezések Hálózatát.” (Demokrata, 1988. november)

Ez utóbbi felhívás szövege azonban csak a könyvtárakban maradt meg, a történelem nem jegyezte fel a „népfrontosok” tiltakozását.

A fentebb leírtakat – még a publikálás előtt – bemutattam Kenedi Jánosnak, az SZDSZ alapító tagjának. A szóban és írásban is rögzített véleményének azt a megállapítását, mely szerint „– Azért alakult meg az SZDSZ a Jurta Színházban, mert a Szabad Kezdeményezések Hálózata félresikerült, haszontalan politikai vállalkozás volt.” (És e helyen hivatkozott az SZDSZ Tájékoztatója 1-2. számára, szerkesztő: Vásárhelyi Júlia, 9-12. pp.) – nem vettem figyelembe azon egyszerű oknál fogva, mert a kéziratomban idézett Magyar Bálint beszédet, melyet Kenedi János és Magyar Bálint közösen alkottak meg, hangszalag rögzítette a Jurta Színházban, és ennek alapján jelent meg a „Szószék – Alternatív Krónika” című könyv 260-269. oldalain.

Kenedi János a kézirathoz fűzött kommentárjában – a nemmel szavazott 102 SZKH-tag tiltakozása olvasásakor – szükségesnek látta megjegyezni: „– E helyütt filológiailag tájékoztatni kellene az olvasókat, hogy az SZDSZ megalakulásának napján kettészakadt a korábbi demokratikus ellenzék (a Demokrata 1988. novemberi számában) közzétettek a választáson alulmaradt Bába Ivántól és Mislivetz Ferencről származnak, a kritikai megjegyzések Nagy Jenő „Demokrata” című szamizdat lapjában jelentek meg.”

Eleget téve ajánlásának, megjegyzéseit betűhíven csatoltam a jelen kézirathoz. Szemenyei-Kiss Tamás (1945, Budapest – Szeghalom – Düsseldorf – Budapest)